

Studia Bezpieczeństwa Narodowego
Zeszyt 22 (2021)
ISSN 1508-5430, s. 99-105
DOI:

Instytut Bezpieczeństwa i Obronności
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

National Security Studies
Volume 22 (2021)
ISSN 1508-5430, pp. 99-105
DOI:

Institute of Security and Defense
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

Recenzja raportu Roberta Białoskórskiego, Łukasza Kiczmy, Mirosława Sułka, *POTĘGA PAŃSTW 2019. RANKINGI POTĘGOMETRYCZNE*, Powermetric Research Network, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2019

Jerzy Stańczyk

Wojskowa Akademia Techniczna

Po drugiej wojnie światowej, w związku z podziałem świata na konfrontacyjne systemy polityczne, szybko zaczęły się rozwijać badania dotyczące potęgi uczestników stosunków międzynarodowych. Sprzyjał temu rozwój takich dyscyplin naukowych, jak ekonomia, ekonometria, teoria gier, cybernetyka i informatyka. Badania te zostały zintensyfikowane po zakończeniu „zimnej wojny”. Prezentowana publikacja ukazuje zmiany w międzynarodowym układzie sił w latach 1992-2017.

Pod względem struktury prezentowany raport składa się ze wstępu, streszczenia, części metodologicznej, wyników przeprowadzonych badań i podsumowania. Zestawienia wyników badań zostały czytelnie ujęte w dziewięciu tabelach i na jednym wykresie. Objętość tego opracowania jest znacznie mniejsza od wcześniej publikowanych raportów zespołu pod kierownictwem prof. Mirosława Sułka. Wiąże się to m.in. ze zmianą wydawcy, którym jest tym razem Stowarzyszenie „Powermetric Research Network”. Zostało ono założone w 2017 r. przez trzech Autorów tej publikacji. Jego misją jest rozwój i propagowanie potęgometrii jako nauki stosowanej zajmującej się pomiarami, szacunkami i oceną potęgi/władzy uczestników życia społecznego,

zwłaszcza państw oraz modelowaniem, symulacjami i prognozowaniem relacji między nimi w wymiarze globalnym, regionalnym i lokalnym.

Jak trafnie zauważają Autorzy we wstępie: „Potęga państw, jej szacunki i pomiar od zawsze były przedmiotem zainteresowania wodzów, władców i polityków, którzy potrzebowali w miarę obiektywnych parametrów decyzyjnych. Oczekiwaniom tym usiłowali sprostać początkowo filozofowie, a później wyspecjalizowani badacze” (s. 7). Upowszechniają oni pogląd, że *potęgomotria* jest nauką stosowaną, zajmująca się pomiarami, szacunkami i oceną potęgi/władzy uczestników życia społecznego, zwłaszcza państw oraz modelowaniem, symulacjami i prognozowaniem relacji między nimi w wymiarze globalnym, regionalnym i lokalnym. Jak wyjaśniają, opracowano wiele modeli i koncepcji pomiaru potęgi państw, natomiast w raporcie zastosowano jednolitą metodologię, opartą na pomiarze potęgi państw według modelu formalnego profesora Uniwersytetu Warszawskiego – Mirosława Sułka. Metoda ta jest oparta na pomiarze trzech rodzajów potęgi państwa: gospodarczej (ogólnej), wojskowej i geopolitycznej oraz wielkości pochodnej – militaryzacji. Przedmiotem podjętych badań stał się międzynarodowy układ sił, rozumiany jako układ sił między państwami. Tym samym, Autorzy pominęli w badaniach wszelkich aktorów pozapaństwowych. Jak zaznaczają, nie odwołują się do *hard power*, *soft power*, *smart power*, *sticky power* czy *sharp power*. W obliczeniach potęgi wojskowej nie uwzględniają broni jądrowej.

W części metodologicznej wyjaśniona jest przyjęta formuła badawcza – model Sułka. Pozwala on obliczyć trzy rodzaje potęgi państw: *potęgę gospodarczą (ogólną)*¹, *potęgę wojskową* oraz *potęgę geopolityczną*, jako wypadkową dwu poprzednich. Na *potęgę gospodarczą (ogólną)* składają się *wyniki gospodarowania* (produkt krajowy brutto), *czynniki demograficzne* (liczba ludności) oraz *czynniki przestrzenne* (powierzchnia terytorium). Na *potęgę wojskową* składają się *czynniki wojskowo-ekonomiczne* (wydatki wojskowe, będące częścią PKB), *czynniki demograficzno-wojskowe* (liczba żołnierzy służby czynnej) oraz *czynniki przestrzenne* (powierzchnia terytorium). *Potęga geopolityczna* obliczana jest jako średnia arytmetyczna potęgi gospodarczej (ogólnej) oraz podwojonej potęgi wojskowej (co jest wyrazem docenienia przez Autorów roli czynnika militarnego w kształtowaniu bieżącego układu sił). Jak wyjaśniają, prezentowana metodologia ma swoje źródła w teorii stosunków międzynarodowych i geopolityce, czerpie też z dorobku cybernetyki i prakseologii. Międzynarodowy układ sił przedstawiają w sposób skwantyfikowany. Główną jego treścią jest pomiar potęgi państw oraz wielkości pochodnych. Zastosowana

¹ *Potęga gospodarcza* może być rozumiana wąsko lub szeroko. W wąskim ujęciu może być utożsamiana na przykład z PKB, natomiast w szerokim znaczeniu wyrazem potęgi gospodarczej są również czynniki demograficzne i przestrzenne. Uzasadnione jest więc nazywanie jej także potęgą ogólną. W raporcie przyjęto szerokie rozumienie potęgi gospodarczej, dlatego pojęcia potęgi gospodarczej oraz potęgi ogólnej potraktowane zostały jako równoznaczne.

formuła bazuje na analizie wymiarowej i opiera się wyłącznie, jak podkreślają, na czynnikach stałych i absolutnie niezbędnych dla kompletności opisu (Sułek, 2013) (Höhn, 2011). Zdaniem Autorów: „Warunkiem *sine qua non* funkcjonowania każdego państwa, jako podstawowej jednostki politycznej są *ludzie*, działający na określonej *przestrzeni* i w określonym *czasie*, reprezentujący określone *umiejętności organizacyjno-produkcyjne* czy też *zdolności do działań zbiorowych*. W innym ujęciu oznacza to zdolność do przetwarzania materii, energii i informacji” (s. 9). Przyjęli, że w wypadku potęgi gospodarczej (ogólnej) wyrażeniem umiejętności organizacyjno-produkcyjnych czy też zdolności do działań zbiorowych jest produkt krajowy brutto, natomiast w wypadku mocy wojskowej – wydatki wojskowe. Uwzględniając dodatkowo liczbę ludności lub liczbę żołnierzy w służbie czynnej oraz powierzchnię państw otrzymujemy potęgę wojskową. Biorąc pod uwagę fakt, że siła oddziaływania państwa jest wypadkową obu rodzajów potęgi, wprowadzają jej trzeci rodzaj – potęgę geopolityczną. Podczas gdy liczba ludności jest wskaźnikiem ilościowym, wielkość PKB (ściślej PKB na jednego mieszkańca) jest wskaźnikiem jakościowym zasobów ludzkich. Autorzy przyznają, że PKB jako reprezentant zdolności do działań zbiorowych od kilkadziesiątu lat jest szeroko krytykowany. Jednak, jak dotąd nie dysponujemy innym lepszym wskaźnikiem. Podobnie rzecz się ma z wydatkami wojskowymi, których udział w zagregowanym wskaźniku zdolności do działania zbiorowego przyjęli za miarę wysiłku obronnego (wojskowego) społeczeństwa. Co jest istotne w przyjętej metodologii: „Potęga gospodarcza (ogólna) odzwierciedla układ sił między państwami (jednostkami politycznymi), osiągnięty w długim procesie rozwoju historycznego i w krótkim okresie nie można jej zwiększyć za pomocą decyzji polityków (zmniejszyć – tak). W tym sensie ma ona charakter *obiektywny*. Inaczej jest w przypadku potęgi wojskowej, która ma charakter *subiektywny*, gdyż zależy bezpośrednio od decyzji politycznych. Pośrednią pozycję zajmuje potęga geopolityczna, aczkolwiek duży wpływ na jej wielkość mają również decyzje polityczne” (s. 10-11).

Rywalizacja o potęgę jest grą o sumie zerowej, a kluczem do jej opisu jest zrozumienie przyrostów/spadków absolutnych i względnych. Typowe przyrosty absolutne to np. wzrost liczby ludności (wyrażony w tysiącach czy milionach osób), wzrost PKB czy wydatków wojskowych (w milionach czy miliardach złotych, dolarów etc.). W opinii Autorów: „[...] wszystko zależy od tego, co się dzieje w całym systemie światowym. Gdy reszta świata rozwija się jeszcze szybciej, wtedy potęga danego państwa spada, a nie rośnie. Może też być odwrotnie – PKB danego kraju może spadać, mimo to jego potęga będzie rosła, gdy PKB pozostałych państw będzie spadać jeszcze bardziej” (s. 12).

Dane statystyczne wykorzystane w raporcie pochodzą z kilku źródeł. Te dotyczące liczby ludności, wielkości PKB według kursu wymiany walut oraz powierzchni terytorium państw w pierwszej kolejności pochodzą z bazy danych Banku Światowego. Dane dotyczące liczby ludności oraz powierzchni terytorium z bazy danych

Organizacji Narodów Zjednoczonych. Dane dotyczące liczby żołnierzy w służbie czynnej oraz wydatków wojskowych w dolarach amerykańskich zaczerpnięto z roczników „The Military Balance”, publikowanych przez londyński Międzynarodowy Instytut Studiów Strategicznych (IISS). Ponadto sięgnięto do źródeł takich instytucji, jak: Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW), Sztokholmski Międzynarodowy Instytut Badań nad Pokojem (SIPRI) oraz amerykańska Centralna Agencja Wywiadowcza (CIA). Przebadano 193 państwa członkowskie ONZ, a także: Tajwan, który do 1971 reprezentował Chiny w ONZ, oraz Kosowo, jako protektorat administrowany przez ONZ i jednocześnie państwo częściowo uznawane na arenie międzynarodowej.

W części poświęconej wynikom badań ujęto: ranking państw na bazie potęgi gospodarczej (ogólnej), wojskowej i geopolitycznej; ranking państw na bazie wskaźników militaryzacji; ranking państw na bazie kryteriów mocarstwowości; zestawienie wygranych i przegranych w międzynarodowym układzie sił; charakterystykę regionalnych układów sił. Rozdział ten zawiera cztery grupy rankingów państw. Pierwsza grupa obejmuje klasyfikację państw według potęgi gospodarczej (ogólnej), potęgi wojskowej i potęgi geopolitycznej wraz z oceną systemu międzynarodowego w kategoriach biegunowości. Druga grupa przedstawia ranking państw według wskaźników militaryzacji. Trzecia grupa według kryteriów mocarstwowości. Natomiast czwarta grupa według największych przyrostów oraz największych spadków potęgi gospodarczej. W tym ostatnim przypadku Autorzy ograniczyli się do potęgi gospodarczej (ogólnej), ze względu na jej najbardziej obiektywny charakter.

Jak wskazują Autorzy opracowania: „Z punktu widzenia analizy stosunków sił ważniejsza jest potęga i kierunek jej zmian; pozycja ma raczej charakter prestiżowy, ale w niektórych sytuacjach może być ważnym kryterium zaliczenia państwa do danej grupy. Dużo zależy od tego, jaki rodzaj potęgi jest punktem odniesienia. W okresach odprężenia i szerokiej współpracy międzynarodowej najważniejsza jest potęga gospodarcza (ogólna). Gdy następuje wzrost napięć polityczno-wojskowych, rośnie znaczenie czynnika militarnego, a więc potęgi wojskowej i co za tym idzie – potęgi geopolitycznej” (s. 14). I tak, pod względem potęgi wojskowej można wyróżnić trzy grupy krajów: 1) kraje, które mają podobną potęgę gospodarczą i wojskową (w 2017 roku były to np. Francja i Japonia); 2) kraje, które mają wyraźnie większą potęgę gospodarczą niż wojskową; innymi słowy są to kraje na tle świata słabo zmilitaryzowane (np. Japonia, Argentyna, Niemcy); 3) kraje o znacznie wyższej potędze wojskowej niż gospodarczej (np. Arabia Saudyjska, Afganistan, Izrael, Irak). W tej grupie ważne jest też, by zidentyfikować główne przyczyny wysokiego poziomu militaryzacji – czy mają one swe źródło w polityce agresywnej czy obronnej.

Militaryzację potęgi Autorzy raportu liczą w trzech postaciach: militaryzację gospodarczą (ogólną), jako udział potęgi wojskowej w potędze gospodarczej (ogólnej); militaryzację PKB, jako udział wydatków wojskowych w PKB; militaryzację demograficzną, jako udział liczby żołnierzy służby czynnej w populacji generalnej

(z odpowiednimi wykładnikami potęgowymi – zgodnie z przyjętym modelem). Zakładają przy tym trzy możliwe sytuacje modelowe: 1) pozycja państwa wyznaczona przez wszystkie trzy rodzaje militaryzacji jest podobna (pozycja zrównoważona), 2) pozycja wynikająca z militaryzacji PKB jest wyraźnie wyższa niż z militaryzacji demograficznej (pozycja niezrównoważona), 3) pozycja wynikająca z militaryzacji demograficznej jest wyraźnie wyższa niż pozycja wynikająca z militaryzacji PKB (pozycja niezrównoważona). Przy czym: „Wysoki poziom militaryzacji PKB względem militaryzacji demograficznej sugeruje, że jest to państwo, utrzymujące nieliczne i raczej zawodowe siły zbrojne, ale bardzo dobrze uzbrojone i wyposażone. W sytuacji odwrotnej chodzić będzie o liczną armię, raczej z poboru, słabo uzbrojoną i słabo wyposażoną” (s. 23).

Co do kryteriów mocarstwowości, to według Autorów można ujmować je na dwa główne sposoby: 1) sektorowo – mocarstwa militarne, gospodarcze, surowcowo-energetyczne itp.; 2) syntetycznie, opierając się na syntetycznych miarach potęgi i przypisując państwa do odpowiednich przedziałów. Co istotne, w raporcie pominięto państwa posiadające status małego mocarstwa i mikropaństwa.

W kwestii podziału na regiony – co ze względu na mnogość kryteriów jest zawsze kwestią umowną, opartą na mniej lub bardziej uzasadnionych przesłankach – Autorzy opracowania poszli za praktyką Banku Światowego. I tak analizowane były: 1) Europa i Azja Środkowa, 2) Azja Wschodnia i Pacyfik, 3) Ameryka Północna, 4) Ameryka Południowa i Karaiby, 5) Bliski Wschód i Afryka Północna, 6) Azja Południowa, 7) Afryka Subsaharyjska.

W podsumowaniu Autorzy stwierdzają, że: od 2017 roku układ sił znacznie się zmienił. Przyjmując jako kryterium *potęgę gospodarczą (ogólną)*: „[...] powstał system dwubiegunowy z Chinami i Stanami Zjednoczonymi, przy czym Chiny po raz pierwszy po zimnej wojnie wysunęły się na pierwsze miejsce. Dalsze miejsca zajęły: Indie, Japonia, Brazylia, Niemcy, Rosja, Francja, Wielka Brytania oraz Kanada” (s. 44-45). Przyjmując jako kryterium *potęgę wojskową*: „W 2017 roku system pozostał jednobiegunowy ze Stanami Zjednoczonymi na czele, które miały ponad dwukrotną przewagę nad Chinami (miejsce 2). Na pozostałych miejscach znalazły się: Indie, Rosja, Arabia Saudyjska, Brazylia, Francja, Japonia, Wielka Brytania i Niemcy” (s. 45). Przyjmując jako kryterium *potęgę geopolityczną*: „W 2017 roku powstał system dwubiegunowy, tworzony Stany Zjednoczone i Chiny. Jest to «słaby» system dwubiegunowy, gdyż przewaga Stanów Zjednoczonych jest niemal dwukrotna” (s. 45).

W 2017 roku kolejność państw według kryterium największego zmilitaryzowania w ujęciu gospodarczym (ogólnym) zmieniła się znacznie: „Do najbardziej zmilitaryzowanych krajów w ujęciu ogólnym należały: Oman, Arabia Saudyjska, Afganistan, Izrael, Irak, Armenia, Jordania, Algieria, Sudan Południowy. Kolejność państw według militaryzacji PKB była następująca: Oman, Arabia Saudyjska, Afganistan, Irak, Algieria, Kongo Izrael, Kuwet, Mali, Bahrajn. Państwa najbardziej

zmilitaryzowane demograficznie w 2017 roku to: Korea Północna, Izrael, Brunei, Armenia, Sudan Południowy, Grecja, Singapur, Cypr, Korea Południowa i Sri Lanka” (s. 45).

Według Autorów w badanym okresie (1992-2017) żadne państwo nie uzyskało statusu supermocarstwa pod względem potęgi gospodarczej (ogólnej): „Stany Zjednoczone utrzymały status mocarstwa światowego, Chiny awansowały na tę pozycję z poziomu regionalnego, natomiast Japonia, Niemcy i Francja spadły do poziomu regionalnego. Pod względem potęgi wojskowej Stany Zjednoczone utrzymały pozycję jedyne supermocarstwa, natomiast Chiny awansowały z pozycji mocarstwa regionalnego w 1992 roku na poziom wielkiego mocarstwa. w tym czasie Rosja spadła z pozycji wielkiego mocarstwa na poziom regionalny. Pod względem potęgi geopolitycznej Stany Zjednoczone utrzymały w 2017 roku poziom supermocarstwa, natomiast Chiny awansowały z pozycji regionalnej na pozycję wielkiego mocarstwa. Rosja pozostała na poziomie regionalnym” (s. 45-46).

Do grupy tzw. państw wygranych (a zarazem większych) w analizowanym okresie 1992-2017 należą: Chiny, Wietnam, Nigeria, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Indie, Bangladesz, Indonezja, Rumunia, Pakistan. Ponadto: Chile, Czechy, Słowacja, Turcja, Polska, Izrael i Rosja (choć przyrost jej potęgi był symboliczny). Natomiast w grupie największych przegranych w czołówce są: Japonia, Ukraina, Włochy, Republika Środkowoafrykańska, Libia, Grecja, Niemcy. Na tej liście są także Stany Zjednoczone, ale spadek ich potęgi jest niewielki. W opinii Autorów w kategoriach potęgi największymi zwycięzcami są kraje średnio i słabo rozwinięte, które włączyły się w procesy globalizacji. Natomiast największymi przegranymi (z nielicznymi wyjątkami) są kraje Zachodu. Ogólnie biorąc: „W układzie regionalnym, największy przyrost potęgi gospodarczej (ogólnej) odnotowały Azja Południowa oraz Afryka Subsaharyjska. Największym przegranym regionem – i praktycznie jedynym – jest Europa i Azja Środkowa (nieznaczny spadek odnotowała też Ameryka Północna). Nastąpiło dalsze osłabienie Zachodu” (s. 46). W opinii Autorów istniejący w ostatnich 26 latach system międzynarodowy przyczynił się do zdecydowanej poprawy pozycji państw słabo rozwiniętych, głównie w Azji i Afryce. Te zmiany wpłyną na politykę poszczególnych państw – wzrost potęgi i pozycji międzynarodowej ośmieli je, natomiast spadek – zniechęci lub poprowadzi do awanturnictwa.

Podsumowując, z satysfakcją należy przyjąć tę potęgometryczną propozycję pomiaru siły i wpływu międzynarodowego państw za istotne wzbogacenie badań nad międzynarodowym układem sił. Tego rodzaju szacunki syntetycznych miar potęgi mogą być użyteczne w ocenie pozycji międzynarodowej państw, potencjału dla realizacji ich interesów (włącznie z kierunkami i zasięgiem), a także w ocenie bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego oraz projektowaniu ich strategii. Z reguły tego rodzaju raporty wymagają pracy dużych zespołów specjalistów. Tym bardziej należy docenić pionierski trud zaledwie trzyosobowego zespołu Autorów

przedstawianego opracowania. Jest to przedsięwzięcie warte kontynuacji, zwłaszcza że kolejne jego edycje przynoszą korzystne zmiany i uzupełnienia.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Sułek, Mirosław. 2013. *Potęga państw. Modele i zastosowania (The Power of Nations. Models and Applications)*. Rambler. Warszawa.
- [2] Höhn, Karl. 2011. *Geopolitics and the Measurement of National Power* (rozprawa doktorska). Universität Hamburg. Hamburg.

